

DOMINICA I POST NATIVITATEM DOMINI

Themata sermonis

Evangelium in prima dominica post Nativitatem Domini: *Erant Ioseph et Maria*, quod in duabus clausulis dividitur.

In primis thema sermonis de gratia et gloria Iesu Christi, ibi: *Disce ubi sit sapientia*.

[DE PRIMA CLAUSULA]. Item de paupertate, ibi: *Crescere me fecit Deus*.

Item de miseria divitum, ibi: *Percutiet te Dominus egestate*.

Item de humilitate, superbiorum damnatione et humilium exaltatione, ibi: *Respiciens Dominus per columnam nubis*.

Item de utili tristitia poenitentium, ibi: *Spiritus tristis*.

Item de obedientia, ibi: *Loquere, Domine*.

Item ad poenitentes et religiosos, ibi: *Issachar asinus fortis*.

[DE SECUNDA CLAUSULA]. Thema sermonis de superbia et humilitate cordis, ibi: *Deposuit potentes*.

Item de utili ruina ad conversos peccatores, ibi: *Erit ruina equi*.

Item de resurrectione animae a peccatis, ibi: *Facta est super me manus Domini*; et proprietate nervorum.

Item contra temporalium amatores, ibi: *Expandi manus meas*.

Item de duplici partu beatae Mariae, ibi: *Antequam parturiret*; et de ipsius Filii Passione, ibi: *Recordare paupertatis*.

Item de quattuor anni temporibus et ipsorum significatione, ibi: *Ubi venit plenitudo temporis*.

Item in Annuntiatione vel Nativitate Domini, ibi: *Cum quietum silentium tenerent omnia*.

Item sermo moralis de poenitentia, ibi: *Cum quietum silentium tenerent omnia*.

Exordium. De gratia et gloria Iesu Christi

1 - In illo tempore: *Erat Ioseph et Maria mater Iesu mirantes super his quae dicebantur de illo*¹.

Dicit Baruch: *Disce ubi sit sapientia, ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, ut scias simul ubi sit longiturnitas vitae et victus, ubi lumen oculorum et pax*². Dicitur in Psalmo: *Gratiam et gloriam dabit Dominus*³; gratiam in praesenti, gloriam in futuro. Prima quattuor praemissae auctoritatis referuntur ad gratiam, alia quattuor ad gloriam. ‘Sapientia, a sapore dicta’⁴, est in gustu contemplationis; prudentia, in praecavendis insidiis; virtus, in tolerandis adversis; intellectus, in refutandis malis et eligendis bonis. Item, longiturnitas vitae erit sanctis in aeterna beatitudine, unde: *Ego vivo, et vos vivetis*⁵; victus, in gaudii fruitione, unde: *Dispono vobis regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam* etc.⁶; lumen oculorum, in glorificatae humanitatis Christi visione, unde in Ioanne: *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi*⁷; pax, ‘in corporis et animae glorificatione’⁸, unde Isaias: *Servabis pacem, pacem quia in te*, ‘Domine’⁹, *speravimus*¹⁰. De longiturnitate vitae et lumine oculorum dicitur in Psalmo: *Apud te est fons vitae, et in lumine tuo videbimus lumen*¹¹; de pace et victu, ibi: *Qui posuit fines tuos*

¹ Lc 2,33 (Vg. *Erat pater eius et mater mirantes...*)

² Bar 3,14 (Vg. *Disce ubi sit prudentia... ubi sit lumen oculorum...*)

³ Ps 83,12

⁴ Cf. ISID., *Etym.* X,240, PL 82,392

⁵ Io 14,19

⁶ Lc 22,29-30 (Vg. *add*)

⁷ Io 17,24 (Vg. *mut*)

⁸ Cf. GLO. INT., Is 26,3

⁹ GLO. INT., ibidem

¹⁰ Is l.c.

¹¹ Ps 35,10

*pacem, et adipe frumenti satiat te*¹². Adeps frumenti est gaudii fruitio de humanitate Iesu Christi, qua satiabuntur sancti.

Vel sic. Disce, o homo, diligere Iesum, et tunc disces ubi sit sapientia etc. Ipse est sapientia, unde in Parabolis: *Sapientia aedificavit sibi domum*¹³. Ipse, prudentia, unde Iob: *Prudentia eius*, idest Patris, *percussit superbum*¹⁴, 'idest diabolus'¹⁵. Ipse, virtus, unde Apostolus: 'Est Dei virtus et Dei sapientia'¹⁶. In ipso omnium est intellectus, 'cuius oculis nuda et aperta sunt omnia'¹⁷. Ipse, vita: *Ego*, inquit, *sum via, veritas et vita*¹⁸. Ipse, victus, quia panis angelorum, refectio iustorum. Ipse, lumen oculorum: *Ego*, inquit, *sum lux mundi*¹⁹. *Ipse, pax nostra, qui fecit utraque unum*²⁰.

Hanc, o homo, disce sapientiam, ut sapias; hanc prudentiam, ut tibi caveas; hanc virtutem, ut valeas; hunc intellectum, ut cognoscas; hanc vitam, ut vivas; hunc victum, ut non deficias; hoc lumen, ut videas; hanc pacem, ut quiescas. O beate Iesu, ubi te quaeram? Ubi te inveniam? Ubi, te invento, tanta bona inveniam? te habito, tanta bona habeam? Quaere et invenies. Et ubi, obsecro, habitat? 'Ubi cubat in meridie?'²¹ Vis audire ubi? Dic, obsecro. In medio Ioseph et Mariae, Simeonis et Annae, Iesum invenies. Unde habes in hodierno evangelio: *Erat Ioseph et Maria mater Iesu* etc.

2 - In hoc evangelio istae quattuor personae ponuntur, et ideo quid moraliter significant videamus. Ioseph accrescens, Maria stella maris, Simeon audiens tristitiam, Anna respondens interpretatur. In Ioseph paupertas, in Maria humilitas, in Simeone poenitentia, in Anna obedientia designatur. De singulis disseramus.

I – De paupertate, humilitate, poenitentia et obedientia

3 - "Ioseph, accrescens"^{22/a}. Cum miser homo affluit deliciis, se dilatat in divitiis, tunc decrescit, quia libertatem amisit. Sollicitudo enim divitiarum eum servum efficit, quibus dum servit, a se in se decrescit. Infelix animus, qui minor est eo quod habet: tunc minor est, cum se rei et non rem sibi supponit. Haec servilis suppositio tunc apertius cognoscitur, quando quod cum amore possidetur cum dolore amittitur. Ipse enim dolor magna servitus est. Quid plura? Nusquam vero libertas, nisi in voluntaria paupertate^{22/b}. Hic est Ioseph accrescens, qui dicit in Genesi: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meae*²³. In terra, inquit, *paupertatis*, non abundantiae, *crescere me fecit Deus*: in illa, crescere; in ista, decrescere. Unde dicitur in secundo libro Regum, quod *David proficiens et semper seipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie*²⁴. David, qui dicit in Psalmo: *Ego sum mendicus et pauper*²⁵, *quasi lux splendens proficit, et crescit usque ad perfectam diem*²⁶, et seipso robustior fit, quia paupertas laeta et voluntaria robur tribuit. Unde Isaias: *Spiritus robustorum*, idest pauperum, *quasi turbo impellens parietem*²⁷, scilicet divitiarum. Deliciae vero et divitiae enervant et dissolvunt. Unde Ieremias: *Usquequo dissolveris deliciis, filia vaga?*²⁸

¹² Ps 147,14

¹³ Prov 9,1

¹⁴ Iob 26,12

¹⁵ Cf. GLO. ORD., ibidem

¹⁶ Cf. 1Cor 1,24

¹⁷ Cf. Hebr 4,13

¹⁸ Io 14,6 (Vg. ... *et veritas...*; in GLO. ... *veritas...*)

¹⁹ Io 8,12

²⁰ Eph 2,14 (Vg. *Ipse enim est...*)

²¹ Cf. Cant 1,6

^{22/a} Cf. Gen 49,22 (Vg. *Filius accrescens Ioseph*)

^{22/b} Cf. H. PINTO REMA, *o.c.*, II, p. 509: «La povertà unita alla vera libertà ricorda la "vera libertà" di s. Francesco, considerato l'uomo più libero del suo tempo, appunto, perché il più povero».

²³ Gen 41,52

²⁴ 2Reg 3,1 (Vg. *David proficiens...*; in GLO. *David proficiens...*)

²⁵ Ps 39,18 (Vg. *add mut*)

²⁶ Prov 4,18 (Vg.)

²⁷ Is 25,4 (Vg. *Spiritus enim...*)

²⁸ Jer 31,22 (Vg. *mut*)

Domus autem Saul, “qui interpretatur abutens”²⁹, idest divitum huius mundi, qui abutuntur bonis et donis Domini in voluptate sui corporis, quotidie decrescit. Unde Moyses in Deuteronomio: *Percutiet te Dominus egestate, febre, et frigore, et ardore, et aestu, et aere corrupto, ac rubigine, et persequetur donec pereas*³⁰. Dominus percutit, idest percuti permittit, huius mundi divitem egestate, quia semper eget; febre, quia de alterius felicitate torquetur et dolet; frigore, idest timore, ne acquisita perdat; ardore, ut non habita acquirat; aestu gulae; aere corrupto malae famae; rubigine luxuriae. Ecce qualiter decrescit domus Saul. Domus vero David, mendici et pauperis, crescit de virtute in virtutem in terra suae paupertatis.

4 - Sequitur de humilitate. “Maria, stella maris”³¹. O humilitas! Stella praeradians, noctem illuminans, ad portum dirigens, ‘sicut flamma coruscans et regem regum Deum demonstrans’³², qui dicit: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde*³³. Qui hac stella caret, *caecus est et manu tentans*³⁴, eius navis tempestate frangitur, et ipse mediis fluctibus submergitur. Unde dicitur in Exodo, quod *respiciens Dominus per columnam nubis et ignis super castra Aegyptiorum interfecit exercitum eorum, et subvertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Filii autem Israel perrexerunt per medium sicci maris, et aquae eis erant quasi pro muro a dextris et a sinistris*^{35/a}. Aegyptii, quos nubes tenebrosa obnubilabat, huius saeculi divites et potentes, caligine superbiae obtenebratos, significant, quos Dominus interficiet; et subvertet rotas curruum, idest dignitatem et gloriam, eorum, quae quattuor anni temporibus circumvolvuntur; et demerget eos in inferni profundum. Filii autem Israel, quos splendor ignis illuminabat, poenitentes et pauperes spiritu significant, quos splendor humilitatis illuminat^{35/b} qui sicco vestigio transeunt per mare huius mundi, cuius aquae, idest inundationes amarae, sunt eis pro muro, “idest ipsos muniunt et defendunt a dextris prosperitatis et sinistris adversitatis”³⁶, idest, ne favor popularis elevelt, et ne tentatio carnis praecipitet.

De hoc habes in Deuteronomio: *Inundationes maris quasi lac sugent*³⁷. Nota quod nemo potest aliquid sugere, nisi labia comprimant. Qui habent os hians in pecuniae acquisitione, in vana gloria negotiatione, in populari favore, non possunt sugere inundationes maris. Difficile enim lupi a cadavere, a grano formicae, a melle muscae, ‘vespilioes a vino’³⁸, meretrices a prostibulo, mercatores a foro separantur. Simile quid Salomon in Parabolis: *Proverbium*, inquit, *est: Adolescens iuxta viam suam; etiam cum senuerit, non recedet ab ea*³⁹. Soli vero humiles, qui labia sua comprimunt ab amore temporalium, inundationes maris quasi lac sugunt.

O stella maris! O humilitas cordis, quae mare amarum et horridum convertis in lac dulce et iucundum! O quam dulcis est humili amaritudo! quam levis tribulatio! quam sustinet pro Iesu nomine. Lapides Stephano, craticula Laurentio, carbones igniti Vincentio dulces fuerunt: inundationes maris pro Iesu quasi lac suxerunt.

In hoc etiam verbo *sugere* notatur aviditas cum delectatione. Sola enim humilitas cum spiritus aviditate et delectatione novit sugere tribulationem et dolorem. Unde in Canticis: *Quis mihi det te*

²⁹ *Lexicon origenianum*, PL 23,1302

³⁰ Deut 28,22 (Vg. *mut*).

³¹ GLO. INT., Lc 1,27: «*Maria, “Stella maris vel domina”*».

³² Cf. BREVIARIUM ROMANUM, *In Epiph. Dom.*, Ant. 5 ad Laudes

³³ Mt 11,29

³⁴ 2Pt 1,9

^{35/a} Ex 14,24-25.29

^{35/b} Cf. H. PINTO REMA, *o.c.*, II, p. 511: “Splendor humilitatis”: I penitenti, i poveri in spirito e l’umiltà identificano perfettamente i Frati minori della prima generazione, di cui fu testimone l’autore di questo Sermone».

³⁶ GLO. INT., Ex 14,29: «*Aquae erant quasi pro muro a dextris et a sinistris, “Dextera prosperitatis, sinistra adversitatis”*».

³⁷ Deut 33,19 (Vg. *Inundationem...*).

³⁸ *Vespilio*, nis in infima latinitate (Cf. DU CANGE, *Glossarium* etc.), *est grassator nocturnus, seu miles. Vespillo*, nis, seu *vispillo*, in suprema latinitate (Cf. FORCELLINI, *Lexicon* etc), *est qui pauperiorum cadavera effert, vulgo nunc temporis becchino*. Cf. MARTIALIS, *Epigrammaton* I,47: «*Nuper erat medicus, nunc est vispillo Dialulus: || quod vispillo facit, fecerat et medicus*».

³⁹ Prov 22,6

fratrem meum, sugentem ubera matris meae? ^{40/a} Tres hic personae introducuntur: mater soror et frater. Mater est poenitentia, quae duo habet ubera, dolorem scilicet in contritione et tribulationem in satisfactione; soror est paupertas ^{40/b}; frater, spiritus humilitatis. Dicit ergo soror paupertas: Quis mihi det te fratrem meum, spiritum humilitatis, ut cum aviditate sugas ubera matris nostrae? Ecce frater et soror, Ioseph et Maria, sponsus et sponsa, paupertas et humilitas. *Qui habet sponsam sponsus est* ⁴¹. Beatus ille pauper, qui humilitatem ducit in sponsam sibi.

5 - Sequitur de tristitia poenitentiae. “Simeon, audiens tristitiam” ⁴². De qua Apostolus: “Tristitia, quae secundum Deum est, salutem operatur” ⁴³. Et in Parabolis: *Spiritus tristis desiccet ossa* ⁴⁴, scilicet a pinguedine lasciviae et petulantiae. Unde Iob: *Increpat per dolorem in lectulo, et omnia ossa eius marcescere facit. Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animae illius cibus ante desiderabilis* ⁴⁵. “Lectulus est carnis delectatio, in qua anima quasi paralytica iacet, omnibus membris dissoluta” ⁴⁶. Unde in Matthaeo: *Offerebant ei paralyticum iacentem in lecto* ⁴⁷. Increpat Dominus per dolorem in lectulo, cum animae, in carnis delectatione quiescenti, incutit dolorem de peccatis, et tunc audit tristitiam, quae omnia ossa eius marcescere facit.

Hoc est quod dicit Daniel, cum visionem vidit: *Non remansit in me fortitudo, sed et species mea immutata est in me et emarcui, et non habui quidquam virium* ⁴⁸. Cui ita evenit, panis, idest delectatio carnis, fit ei abominabilis in vita sua, et animae, idest animalitati illius, cibus ante desiderabilis. Hoc est quod dicit Daniel: *Panem desiderabilem non comedi, caro et vinum non introierunt in os meum, sed neque unguento unctus sum* ⁴⁹.

Dicit Salomon: *Cor quod novit amaritudinem animae suae, in gaudio eius non miscebitur extraneus* ⁵⁰. Ubi myrrha tristitiae, ibi non admiscetur vermis luxuriae. Unde Isaias: *Recedite, inquit, a me, amare flebo; nolite incumbere ut consolemini me super vastitate filiae populi mei* ⁵¹. Sic debet dicere poenitens immundis spiritibus: *Recedite a me, amare flebo*. Sicut fumus apes, sic amara et lacrimosa compunctio expellit daemones, qui circumdant animam sicut apes favum. *Et nolite incumbere, o carnales affectus, ut consolemini me, quia, ut dicit Iob, consolatores onerosi omnes vos estis* ⁵². *Renuit consolari anima mea* ⁵³, consolatione vestra. *Consolationes tuae, Domine, non meae - quia, vae vobis, qui habetis consolationem vestram* ⁵⁴ -, *laetificaverunt animam meam* ⁵⁵. *Nolite ergo incumbere, ut consolemini me super vastitate, idest afflictione, filiae, idest carnis, quae est filia populi mei, idest populositatis quinque sensuum meorum. De quo in Psalmo: Qui subdit populum meum sub me* ⁵⁶.

6 - Sequitur de obedientia. “Anna, respondens” ⁵⁷, cum Samuele: *Loquere, Domine, quia audit servus tuus* ⁵⁸; et cum Isaia: *Ecce ego, mitte me* ⁵⁹; et cum Saulo: *Domine, quid me vis facere?* ⁶⁰ Dicit

^{40/a} Cant 8,1

^{40/b} Cf. H. PINTO REMA, o.c., II, p. 512: «Chiamare sorella la povertà è sintomatico per un figlio spirituale di S. Francesco d’Assisi, come fu frate Antonio di Lisbona. Francesco chiamava tutti, uomini e creato, fratelli e sorelle».

⁴¹ Io 3,29

⁴² GLO. ORD., Lc 2,34

⁴³ Cf. 2Cor 7,10

⁴⁴ Prov 17,22 (Vg. mut)

⁴⁵ Iob 33,19-20 (Vg. add)

⁴⁶ GLO. INT., Mt 9,2: «In lecto, “In corpore ubi iacet anima”».

⁴⁷ Mt 1.c.

⁴⁸ Dan 10,8 (Vg. ... nec habui...)

⁴⁹ Dan 10,3 (Vg. ... et caro...)

⁵⁰ Prov 14,10

⁵¹ Is 22,4

⁵² Iob 16,2

⁵³ Ps 76,3

⁵⁴ Lc 6,24 (Vg. add mut)

⁵⁵ Ps 93,10

⁵⁶ Ps 143,2

⁵⁷ Anna interpretatur gratia, ita passim in GLOSSA; sed alio etymo, ex quo scribitur Ana, interpretatur respondens. Cf. HIER., De nom. hebr., PL 23,819: «Ana, responsio, sive respondens».

Ecclesiasticus: *Responsio mollis frangit iram*⁶¹, *et lingua eucharis in bono homine abundabit*⁶². *Responsio mollis*, humilis subditi, *frangit iram* superbi praelati. Unde in Parabolis: *Patientia*, scilicet subditi, *lenietur princeps*⁶³. *Ne coneris*, ut dicit Ecclesiasticus, *contra ictum fluvii*⁶⁴, idest voluntatem praelati, *sed humilia ei caput tuum*⁶⁵. *Et lingua eucharis*, “idest bonae gratiae”⁶⁶, *in bono* subdito *abundabit*, ut dicat cum Iob: ‘Voca me, et respondebo tibi’⁶⁷. Vocanti respondet, qui sibi praecipienti ex animo obedit.

Ecce, de his quattuor virtutibus breviter praelibavimus, ut qui desiderat Iesum invenire, has personas habeat, quia in medio istarum requiescit salus. Ioseph et Maria Iesum ad templum deferunt. Simeon et Anna confitentur et benedicunt. Paupertas enim et humilitas pauperem et humilem Iesum deferunt. Paupertas defert in humeris.

7 - Unde in Genesi: *Issachar, asinus fortis, accubans in terminis, vidit requiem quod esset bona, et terram quod esset optima, supposuit humerum ad portandum*⁶⁸. “Issachar interpretatur merces”⁶⁹, et significat paupertatem, quae omnia temporalia abicit, ut mercedem aeternitatis recipere possit. Hic dicitur *asinus fortis*. Asinus est animal oneriferum, qui asperis et vilibus pascitur. Sic et paupertas ‘portat pondus diei et aestus’⁷⁰, grossis et asperis utitur. “Panis, inquit beatus BERNARDUS, furfureus et simplex aqua, olera vel legumina simplicia nequaquam res delectabilis est, sed in amore Christi et desiderio internae delectationis, ventri bene morigerato granter ex his satisfacere posse valde delectabile est. Quot millia pauperum ex his vel ex aliquo horum delectabiliter satisfaciunt naturae! Facillimum quippe et delectabile esset, adiuncto amoris Dei condimento, secundum naturam vivere, si insania nostra nos permitteret”⁷¹.

Sequitur: *Accubans in terminis*, non *inter terminos*⁷². Duo sunt termini, ingressus scilicet et egressus vitae nostrae. In his accubat, idest requiescit, paupertas. Considerat enim pauperrimum hominis ingressum et attendit vilissimum ipsius egressum, et ideo non vult accubare ‘inter terminos, ut audiat, sicut dicitur in libro Iudicum, sibilos gregum’⁷³, idest suavem suggestionem daemonum. Inter terminos habitat vel accubat, qui ingressum et egressum suae vitae non attendit, sed in carnis voluptate et mundi vanitate requiescit.

Sequitur: *Vidit requiem*, caelestis beatitudinis, *quod esset bona et terram*, aeternae stabilitatis, *quod esset optima; supposuit humerum suum ad pauperem Iesum, Dei Filium, portandum*. Iesum portat, cum pro amore ipsius omne quod ei accidit adversi patienter supportat. Unde Ecclesiasticus: *Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, et in dolore sustine*⁷⁴. Paupertas ergo portat in humeris, humilitas portat ad pectus, in brachiis. Unde in Canticis: *Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi, inter*

⁵⁸ 1Reg 3,10

⁵⁹ Is 6,8

⁶⁰ Act 9,6

⁶¹ Prov 15,1

⁶² Eccli 6,5 (Vg. ... *abundat*; in GLO. ... *abundabit*)

⁶³ Prov 25,15

⁶⁴ Eccli 4,32 (Vg. *Nec...*)

⁶⁵ Eccli 4,7 (Vg. *et magnato humilia...*)

⁶⁶ GLO. INT., Eccli 6, 5: «*Responsio mollis frangit iras, et lingua eucharis, “Idest bonae gratiae et gratiosa”*».

⁶⁷ Iob 14,15

⁶⁸ Gen 49,14-15 (Vg. *mut om add*)

⁶⁹ GLO. INT., Gen 49,14: «*Issachar, “merces”*».

⁷⁰ Cf. Mt 20,12

⁷¹ GULIELMUS A S. THEODORICO, *Epistola ad fratres de Monte Dei*, II,2,4, PL 184, 323: «Panis furfureus et simplex aqua, et olera, et legumina simplicia, nequaquam res delectabiles sunt, sed in amore Christi et desiderio internae delectationis, ventri bene morigerato granter ex his satisfacere posse valde delectabile est. Quot millia pauperum ex his, vel ex aliquo horum delectabiliter satisfaciunt naturae? Facillimum quippe et delectabile esset, adiuncto amoris Dei condimento, secundum naturam vivere, si insania nostra nos permitteret».

⁷² Gen 49,14 (Vg. *Issachar... accubans inter terminos...*). Cf. Iudc 5,16: *Quare habitas inter duos terminos, ut...* Cf. H. PINTO REMA, *o.c.*, p. 516: «Si può notare la differenza tra i due testi, della Volgata e di Antonio. L’esegesi del nostro santo va contro la lettera della Volgata».

⁷³ Cf. Iudc l.c.

⁷⁴ Eccli 2,4

ubera mea commorabitur ⁷⁵. In hoc diminutivo *fasciculus*, humilitas; in myrrha dominicae Passionis amaritudo designatur. Cor est inter ubera, ac si diceret humilis sponsa: Porto in corde dilectum meum Iesum, fasciculum myrrhae, idest humilem et crucifixum, ut sim humilis corde, et cruci cum ipso affixa corpore. Paupertas ergo et humilitas deferunt Iesum ad templum, idest quoadusque veniant ad caelestis Ierusalem templum, non manufactum.

Item, poenitentia et obedientia confitentur et benedicunt. Unde in Psalmo: *Confessio et pulchritudo in conspectu eius* ⁷⁶, quoad poenitentem, cuius confessio ipsius est pulchritudo. Confessio enim mundat lepram peccati et decorat gratia Spiritus Sancti. Unde in Psalmo: *Confessionem et decorem*, idest poenitentes, qui confessione mundantur et gratia decorantur, *induisti* ⁷⁷. Sequitur: *Sanctimonia et magnificentia in sanctificatione eius* ⁷⁸, quoad obedientem, quem Dominus sanctificat sanctimonia conscientiae in mortificatione voluntatis propriae, et magnificentia vitae in executione iussionis alienae. Ecce ubi habitat rex virtutum. Habe ergo has virtutes, et invenies Dei sapientiam et Dei virtutem, Iesum.

Quem, fratres carissimi, humiliter imploremus, ut super his quattuor columnis aedificet domum nostrae conversationis, ut ipse nobiscum et nos cum ipso habitare valeamus. Ipso praestante, qui est benedictus in saecula. Amen.

II - De vaticinio Simeonis

8 - *Dixit Simeon ad Mariam matrem eius: Ecce hic positus est in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel* ⁷⁹. Dicit beata Maria in suo cantico: *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles*⁸⁰. *Deposuit*, idest deorsum posuit. Hoc est quod dicit Dominus in Abdia propheta: *Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrae exaltantem solium tuum. Dicus in corde tuo: Quis detrahet me in terram? Si exaltatus fueris ut aquila, et si inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham*, idest deorsum traham, *te, dicit Dominus* ⁸¹. Quaere in evangelio: *Exiit qui seminat seminare semen suum* ⁸², et in evangelio: *Caecus sedebat secus viam* ⁸³.

Deposuit ergo potentes. Hoc est quod dicitur in Daniele: *Ecce vigil et sanctus de caelo descendit, et clamavit fortiter, et sic ait: Succidite arborem et praecidite ramos eius et excutite folia eius, et dispergite fructus eius* ⁸⁴. Arbor, a robore dicta, huius mundi potentem significat, qui, ut dicit Iob, *tetendit adversum Deum manum suam, et contra Omnipotentem roboratus est* ⁸⁵. Iste securi morte succiditur et deorsum in infernum trahitur, et tunc rami eius, idest parentum potentia, generis nobilitas, quas solebat dilatare et extendere, praeciduntur; tunc folia, idest ventosa superbiae verba, excutiuntur; tunc fructus divitiarum et deliciarum, quos in malum suum congregavit, disperguntur.

Deposuit ergo potentes de sede, et exaltavit humiles. Hoc est quod dicit Iob: *Moerentes erigit sospitate* ⁸⁶; et iterum: *Cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer. Et habebis fiduciam, proposita tibi spe* ⁸⁷. Deposuit Aman superbum, et exaltavit humilem Mardochoaeum. Ille de sede ruit, iste eius loco surrexit. Bene ergo dicit beata Maria: *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles*. Unde ad ipsam dicit de suo filio sanctus Simeon, in hodierno evangelio: *Ecce hic positus est in ruinam etc.* Hoc est quod ipse dicit in Ioanne: *In iudicium ego veni in mundum, ut qui non vident videant, et qui vident caeci fiant* ⁸⁸. De quorum ruina dicit Isaias: *Ruit Ierusalem, et Iudas concidit, quia lingua eorum,*

⁷⁵ Cant 1,12

⁷⁶ Ps 95,6

⁷⁷ Ps 103,2

⁷⁸ Ps 95,6

⁷⁹ Lc 2,34 (Vg. *om mut*)

⁸⁰ Lc 1,52

⁸¹ Abd 1,3-4 (Vg. ... *Qui dicis...*)

⁸² *Dominica in Sexagesima*

⁸³ *Dominica in Quinquagesima*, prima clausula

⁸⁴ Dan 4,10-11 (Vg. *om*)

⁸⁵ Iob 15,25 (Vg. *tetendit enim...*)

⁸⁶ Iob 5,11

⁸⁷ Iob 11,17-18

⁸⁸ Io 9,39 (Vg. ... *in hunc mundum veni...*)

“Crucifige, crucifige eum”⁸⁹, et adinventiones eorum, “scilicet: Possum destruere templum hoc manufactum etc.”⁹⁰, contra Dominum, ut provocarent oculos maiestatis eius⁹¹.

9 - MORALITER. Dicit Ecclesiasticus: ‘Verte impium et non erit’⁹², “scilicet impius”^{93/a}. Cecidit Saulus persecutor, et surrexit Paulus praedicator^{93/b}. Hoc est ergo: *Ecce positus est in ruinam*, scilicet peccatorum. De qua dicit Zacharias: *Erit ruina equi et muli, cameli et asini et omnium iumentorum*⁹⁴. In equo superbia, unde in Ieremia: *Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens*⁹⁵. In mulo luxuria, unde in Psalmo: *Nolite fieri sicut equus et mulus*⁹⁶. In camelo avaritia, unde: ‘Non potest camelus, idest avarus, per foramen acus, idest paupertatem Iesu Christi, transire’^{97/a}. In asino torpor negligentiae, quae est sentina omnium vitiorum. Unde dicitur asinus, quasi alta sinens^{97/b}. Torpor negligentiae non ad alta sinens conscendere, sed per plana semper vult incedere. Unde dixit Abraham ad pueros suos, in Genesi: *Expectate hic cum asino*⁹⁸. Pueri sunt pueriles et carnales affectus, qui expectant cum asino, idest asinino torpore et tarditate. In iumentis voluptuosa quinque sensuum delectatio designatur, de quibus Isaias: *Onus iumentorum austri. In terra tribulationis et angustiae leaena et leo ex eis, vipera et regulus volans*⁹⁹. Terra est caro, quae spinas tribulationis et tribulos angustiae nobis germinat. Hoc est onus iumentorum, idest quinque sensuum, qui sunt iumenta austri, idest mundani gaudii. In hac terra tribulationis et angustiae, quam iumenta conculcant et stercoreant, sunt leaena luxuriae et leo superbiae, vipera irae, regulus volans invidiae et vanae gloriae.

O Domine Iesu, ruant omnes istae bestiae et iumenta, ut iumentinus peccator simul corruat et corruens spiritualis resurgat. Dicamus ergo: *Ecce hic positus est in ruinam*.

10 - Sequitur: *Et in resurrectionem multorum*. De qua habes concordantiam in Ezechiele: *Facta est, inquit, super me manus Domini et eduxit me in campum, qui erat plenus ossibus mortuorum. Erant autem multa valde, siccaque vehementer. Et dixit ad me: Vaticinare, fili hominis, de ossibus istis, et dices eis: Ossa arida, audite verbum Domini. Ecce ego intromittam in vos spiritum et vivetis, et dabo super vos nervos et succrescere faciam super vos carnes, et superextendam in vobis cutem*¹⁰⁰. Ossa arida sunt peccatores, qui sunt aridi ab humore gratiae, ‘quorum cor aruit, quia obliti sunt comedere panem’¹⁰¹, ‘omnem saporem et omne delectamentum habentem’¹⁰². De quibus dicit Iob: ‘Ossa Behemoth, quasi fistulae aeris’¹⁰³. Perversi quique in malitia, duri quasi ossa diaboli, quia sustentant carnales, tamquam ossa carnem, sunt tamquam fistulae aeris, quia ad modum aeris sagittas praedicationis a se repellunt, et ad ictum increpationis stridorem murmurationis emittunt. Verbis etiam ‘confitentur Christum, ecce fistula, factis autem negant’¹⁰⁴, ecce aeris duritia.

⁸⁹ GLO. INT., Is 3,8; Io 19,6

⁹⁰ GLO. INT., ibidem; Cf. Mt 26,61; Mc 14,58

⁹¹ Is 3,8 (Vg. *Ruit enim...*)

⁹² Cf. Prov 12,7

⁹³ GLO. ORD., ibidem

^{93/b} Cf. REMIGIUS ANTISSIODORENSIS, *Enarrationes in Psalmos*, PL 131,379: «Hac sagitta percussus cecidit Saulus et surrexit Paulus, cecidit persecutor, et surrexit egregius praedicator (Act 9). Et in taliter percussus erit sedes tua Deus, idest in illis sedebis non transitorie, sed in saeculum saeculi, idest aeternaliter, et tu merito in illis regnabis, quia virga regni tui, idest regimen in quo regis tibi subiectos, est virga non distorsionis, sed directionis».

⁹⁴ Zach 14,15 (Vg. *add*)

⁹⁵ Ier 8,6

⁹⁶ Ps 31,9

^{97/a} Cf. Mt 19,24

^{97/b} Cf. PAPIAS VOCABULISTA, p. 33a: «Asinus dicitur quasi alta sinens. Asinus significat corpus humanum vel populum gentilem. Asina significat carnem vel plebem Dei notitia carentem sed iugo assuetam».

⁹⁸ Gen 22,5

⁹⁹ Is 30,6

¹⁰⁰ Ez 37,1-2.4-6 (Vg. *om mut*)

¹⁰¹ Cf. Ps 101,5

¹⁰² Cf. Sap 16,20

¹⁰³ Cf. Iob 40,13

¹⁰⁴ Cf. Tit 1,16

Sed, quia ipsius Christi maior est misericordia quam ossium ariditas et duritia, ideo addit: *Ecce ego intromittam in vos spiritum et vivetis* etc. Nota ista quattuor: spiritum, nervos, carnes et cutem. In spiritu, gratiae praevenientis inspiratio; in nervis, bonarum cogitationum concatenatio; in carnibus, circa proximum compassio; in cute finalis perseverantiae extensio designatur. *Intromittam in vos spiritum et vivetis*. Unde in Genesi: *Spiravit in faciem eius spiraculum vitae* etc.¹⁰⁵. Quare in evangelio: *Ductus est Iesus in desertum*¹⁰⁶.

11 - *Et dabo super vos nervos*. ‘Multitudo nervorum est apud manus et pedes et costas et gyrationes spatularum et collum; et ossa, quae coniunguntur ad invicem, sunt ligata cum nervo. In cuius circuitu est humiditas quaedam, et ex illa generatur et nutritur’¹⁰⁷. Cum intromittit Dominus spiritum gratiae in peccatorem, tunc in eius corde oritur humiditas compunctionis, ex qua generatur et nutritur nervus bonae affectionis et bonae voluntatis, quae coniungit et ligat totum corpus boni operis.

Et *succrescere faciam carnes*. Hoc est quod dicit in eodem Propheta: *Auferam a vobis cor lapideum et dabo vobis cor carneum*¹⁰⁸, quod, scilicet compunctum, doleat compassione proximi, ‘quia caro et frater noster est’¹⁰⁹. O cor lapideum, quod nulla moveris compassione circa proximum! Dicit enim: *Numquid custos fratris mei sum ego?*¹¹⁰ Noveris quod ‘in custodiendo illum retributio multa’¹¹¹. Dicitur in primo libro Regum, quod *emortuum est cor Nabal intrinsecus, et factus est quasi lapis*¹¹². Noluit enim compati David, nec de suis ei dare, immo prorupit in verba contumeliae, dicens: *Quis est David, et quis est filius Isai? Hodie creverunt servi qui fugiunt dominos suos. Tollam ergo panes meos et aquas meas, et carnes pecorum, quae occidi tonsoribus meis, et dabo viris quos nescio unde sint?*¹¹³ Hodie haec et his similia avari et usurarii, qui habent cor lapideum, dicunt pauperibus Iesu Christi.

Et superextendam in vobis cutem. Extensio cutis, perseverantia finalis. Vos, inquit Dominus, *estis qui permansistis mecum in tentationibus meis*¹¹⁴. Sed, vae his qui perdiderunt sustententiam. Unde Iob: *Cutis mea aruit et contracta est*¹¹⁵. Cutis aret et contrahitur, cum bonum opus finalis perseverantiae effectu denudatur. Unde Ecclesiasticus: ‘Denudatio hominis in fine ipsius’¹¹⁶. Tunc enim apparebit turpitudine illius.

Ecce praelibatum est quomodo Dominus ossa arida vivificat, qui *positus est in resurrectionem multorum*.

12 - Sequitur: *Et in signum cui contradicetur*¹¹⁷. De quo in Matthaeo: *Et tunc apparebit signum Filii hominis in caelo*¹¹⁸; et Isaias: *Super montem caliginosum levate signum, exaltate vocem, levate manum*¹¹⁹. ‘Mons caliginosus est diabolus: mons propter superbiam, caliginosus propter suggestionis caliginem, quam menti infert’¹²⁰. Super quem ‘praedicatores tunc signum levant, cum

¹⁰⁵ Gen 2,7 (Vg. *Inspiravit...*)

¹⁰⁶ *Dominica I in Quadragesima*, Sermo alter, *De poenitentia*, I

¹⁰⁷ Cf. Arist., *De hist. an.* III,5,515b 6-13,16-18: «Summae nervorum partes: quae membrum ad saliendum accommodatum continent, poples dicta; et quae se geminam porrigit, tendo nomine; et quae ad vires corporis iuvant, attendo et humerarius; reliquae quibus ossium nodi deligantur, nomine vacant. Nam ossa omnia sive foris vicissim tanguntur, sive alterum inseritur alteri, nervis ligantur [...]. Humor circa nervos mucori similis, albidus, glutinosusque consistit, quo ipsos nervos et nasci et ali certum est».

¹⁰⁸ Ez 36,26 (Vg. *mut*)

¹⁰⁹ Cf. Gen 37,27

¹¹⁰ Gen 4,9 (Vg. *Num custos...*; in GLO. *Numquid custos...*)

¹¹¹ Cf. Ps 18,12

¹¹² 1Reg 25,37 (Vg. ... *cor eius...*)

¹¹³ 1Reg 25,10-11 (Vg. ... *Hodie increverunt...*)

¹¹⁴ Lc 22,28 (Vg. *Vos autem...*)

¹¹⁵ Iob 7,5

¹¹⁶ Cf. Eccli 11,29

¹¹⁷ Lc 2,34

¹¹⁸ Mt 24,30 (Vg. *Et tunc parebit...*)

¹¹⁹ Is 13,2

¹²⁰ Cf. GREG., *Moralium XXXIII*,1,2, PL 76,669

eum crucis virtute victum praedicant’¹²¹; exaltant vocem, cum ‘opportune, importune arguunt, obsecrant, increpant’¹²²; levant manum, cum quod ‘praedicant voce, exercent opere’¹²³.

Item, de hoc signo dicit Dominus in Ezechiele: *Signa thau super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis abominationibus, quae fiunt in medio eius*¹²⁴. Isti soli signo dominicae Passionis non contradicunt, quia ipsum in fronte deferunt. Qui sunt gementes et dolentes, nisi poenitentes, spiritu pauperes, qui in cruce Christi gloriantur, et super abominationibus, quae fiunt in mundo, dolent et gemunt? Infideles verbo et opere contradicunt - unde Apostolus: *Praedicamus Iesum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam*¹²⁵ -; falsi christiani, opere. *Vae, inquit Isaias, qui contradicit fictori suo, testa de samis terrae!*¹²⁶, “idest fictilibus. Samos civitas, ubi figulorum ars est reperta”¹²⁷. Testa, ‘dicta quasi tosta’¹²⁸, est falsus christianus: tostus, quia sine devotione, fragilis opere, fictilis creatione; qui contradicit fictori suo, vel Christo, qui eum, manibus in cruce affixis, finxit et, nisi per ipsum steterit, in primae dignitatis honorem restituit. Quare ergo infelix contradicit, malae vitae testimonio, fictori suo, redemptori suo?

13 - Unde conqueritur in Isaia: *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas; populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper, qui immolant in hortis et sacrificant super lateres, qui habitant in sepulcris et in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem suillam, et ius profanum in vasis eorum*¹²⁹. *Expandi* “quasi largus, nihil denegans petentibus”¹³⁰. Unde in Parabolis: *Extendi manum meam et non fuit qui aspiceret*¹³¹. In primo adventu manus Domini fuit extenta, sed in secundo erit clausa, et tunc percutiet pugno, *et molas leonum confringet*¹³². *Expandi ergo manus meas*, “scilicet in cruce”¹³³, de quibus in Canticis: *Manus eius tornatiles, aureae, plenae hyacinthis*¹³⁴. Manus Christi dicuntur *tornatiles* a tornatura Passionis, fuerunt enim clavis quasi torno perforatae; *aureae* propter operis munditiam; *plenae hyacinthis*, idest vitae aeternae praemiis; e quibus primum hyacinthum meruit accipere Latio: *Hodie mecum eris in paradiso*¹³⁵.

Tota die, inquit, et nocte, quia quando dies mundanae prosperitatis nobis arridet, tunc debemus recordari mortis Iesu Christi. Unde dicitur, quod ‘sol in ipsius morte obscuratus est’¹³⁶. Sol mundanae gloriae debet nobis obscurari in memoria Passionis dominicae.

Expandi, inquit, *ad populum incredulum*. Dicit Isaias: *Qui incredulus est infideliter agit*¹³⁷. Dicit AUGUSTINUS: ‘Credere in Deum est Deum amare, et in eum ire, et eius membris incorporari’¹³⁸. Qui ita non facit, mentitur cum dicit: Credo in Deum. Incredulus ergo est qui non ita credit et infideliter agit: eius fides est mortua, quia caret caritate.

¹²¹ Cf. GLO. INT., Is l.c.

¹²² Cf. 2Tim 4,2

¹²³ Cf. GLO. INT., l.c: «[Opportune, importune argue, obsecrant, increpant](#)».

¹²⁴ Ez 9,4

¹²⁵ 1Cor 1,23 (Vg. ... *Praedicamus Christum...*)

¹²⁶ Is 45,9

¹²⁷ GLO. INT., ibidem

¹²⁸ Cf. ISID., *Etym.* XX,4,4, PL 82,715

¹²⁹ Is 65,2-4

¹³⁰ GLO. INT., Is 65,2

¹³¹ Prov 1,24

¹³² Ps 57,7

¹³³ GLO. ORD., Is 65,2

¹³⁴ Cant 5,14

¹³⁵ Lc 23,43

¹³⁶ Cf. Lc 23,45

¹³⁷ Is 21,2

¹³⁸ Cf. P. LOMB., *Sent.* III, dist. 23,4, PL 192,805; Ad Claras Aquas, II, p. 143,4: «[Credere in Deum est credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adherere et eius membris incorporari](#)». Questa definizione riprende AGOSTINO, *Enarrationes in Ps.* 67, 32-33, 41, PL 36,838: «[Aliud est enim credere in Deum, aliud credere Deo, aliud credere Deum. Credere Deum est credere vera esse quae loquitur, quod et mali faciunt, et nos credimus homini, sed non in hominem. Credere Deum, est credere quod ipse sit Deus, quod etiam mali faciunt. Credere in Deum, est credendo amare, credendo in eum ire, credendo ei adhaerere et eius membris incorporari](#)».

Qui graditur in via non bona, ‘lata et spatiosa, quae ducit ad mortem’¹³⁹. Simile habes in Parabolis: *Homo apostata vir inutilis, graditur ore perverso, digito loquitur, annuit oculis, terit pede*¹⁴⁰. *Post cogitationes suas*, de quibus in libro Sapientiae: *Perversae cogitationes separant a Deo*¹⁴¹; et: *Spiritus sanctus aufert se a cogitationibus quae sunt sine intellectu*¹⁴².

Populus qui ad iracundiam, “idest vindictam, provocat me, studio delinquendi”¹⁴³. Unde Sophonias: *Vae provocatrix et redempta civitas*¹⁴⁴, ac si diceret: Illi ad iracundiam me provocant, quos meo sanguine redemi.

Ante faciem meam semper, “idest aperte, quod peius est”¹⁴⁵. *Peccatum suum*, inquit Isaias, *quasi Sodoma praedicaverunt, nec absconderunt*¹⁴⁶.

Qui immolant in hortis, “ecce luxuria”¹⁴⁷. Unde Isaias: *Erubescetis super hortis*¹⁴⁸, “idest locis voluptuosus”¹⁴⁹, *quos elegeratis* “luxuriae vestrae”¹⁵⁰.

Et sacrificant super lateres, ecce avaritia. Unde in Exodo: *Paleae non dabuntur vobis, et reddetis consuetum numerum laterum*¹⁵¹. Multoties evenit quod avaris et usurariis paleae, idest divitiae, subtrahuntur, et tamen nihilominus lateres avaritiae, ad minus voluntate et verbo, diabolo conficiunt. Vel, super lateres sacrificant qui divinum officium iuxta ignem vel lectum et huiusmodi Domino persolvunt.

Qui habitant in sepulcris, ecce detractio. *Sepulcrum*, inquit, *patens est guttur eorum etc.*¹⁵² *Et in delubris idolorum dormiunt*, ecce hypocrisis, quae tamquam idolum praetendit speciem religionis, sed caret veritate operis. Heu! quot hodie cultores idolorum, qui simulacrum, alienam sanctitatem simulans, venerantur.

Qui comedunt carnem suillam, ecce gulae spurcitia; *et ius profanum in vasis*, idest cordibus, *eorum*, ecce cogitationum immunditia. Qui haec operantur signo dominicae Passionis contradicunt.

14 - Sequitur: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*¹⁵³. ‘Dolor, quem beata Maria sustinuit in Passione sui Filii, fuit quasi gladius’¹⁵⁴, qui ipsius animam pertransivit. Hoc est quod dicit Isaias: *Antequam parturiret peperit*¹⁵⁵. Nota quod beatae Mariae duplex fuit partus: unus in carne et alius in spiritu. Partus carnis fuit virgineus et omni gaudio plenus, quia Virgo peperit sine dolore gaudium angelorum. Unde dicit cum Sara in Genesi: *Risum mihi fecit Dominus; quicumque audierit corridebit mihi*¹⁵⁶. Beatae Mariae debemus corridere et congaudere in sui Filii Nativitate; debemus et ei condolere in illius Passione, cuius animam ipsius pertransivit gladius, et tunc fuit secundus partus, dolorosus et omni amaritudine plenus. Nec mirum, Dei enim Filium, quem, Spiritu Sancto cooperante, Virgo conceperat, Virgo pepererat, videbat ligno clavis affigi, inter latrones suspendi. Quid mirum si gladius eius pertransivit animam? *Attendite et videte, si est dolor sicut dolor eius*¹⁵⁷. Antequam ergo parturiret in Passione, peperit in Nativitate.

¹³⁹ Cf. Mt 7,13

¹⁴⁰ Prov 6,12-13 (Vg. mut)

¹⁴¹ Sap 1,3 (Vg. Add)

¹⁴² Sap 1,5 (Vg. add)

¹⁴³ GLO. INT., Is 65,3

¹⁴⁴ Soph 3,1

¹⁴⁵ GLO. INT., Is l.c.

¹⁴⁶ Is 3,9

¹⁴⁷ GLO. INT., Is 65,3

¹⁴⁸ Is 1,29

¹⁴⁹ GLO. INT., ibidem

¹⁵⁰ GLO. INT., ibidem

¹⁵¹ Ex 5,18

¹⁵² Ps 13,3

¹⁵³ Lc 2,35

¹⁵⁴ Cf. GLO. ORD., ibidem

¹⁵⁵ Is 66,7

¹⁵⁶ Gen 21,6 (Vg. mut)

¹⁵⁷ Lam 1,12 (Vg. ... dolor meus)

15 - MORALITER. Dicit Ieremias in Threnis, in persona Iesu Christi, ad Patrem: *Recordare paupertatis et transgressionis meae, absinthii et fellis*¹⁵⁸. Passio Christi dicitur transgressio, eo quod omnium martyrum dolorem et passionem est transgressa. Unde dicit Lucas, quod *Moyses et Elias dicebant excessum eius*, idest Passionem, quae excessit omni passioni, *quem completurus erat in Ierusalem*¹⁵⁹. Cum hoc vir iustus attendit, statim subdit quod sequitur in eisdem Threnis: *Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea*¹⁶⁰. Fili Dei, *memoria memor ero* - verbi geminatio nimium affectum exprimit digentis - *paupertatis* tuae, quae tanta fuit, quod in morte non habuit sudarium, quo involveretur, vel monumentum, quo sepeliretur, nisi ei sicut pauperi mendico fuisset exhibitum, intuitu misericordiae et eleemosynae; *et transgressionis*, idest Passionis, qua transgressus es omnem humanum dolorem. Unde in Ioanne: *Egressus est, inquit, Iesus cum discipulis suis trans torrentem Cedron*¹⁶¹, “qui interpretatur tristis maeror”¹⁶². Omnem enim tristitiam et maerorem in Passione fuit transgressus. Omnes martyres antequam passionem sustinerent, quanta in ea esset vis doloris ignorabant, et ideo non tantum dolebant quantum dolerent si scirent. Dominus vero, qui omnia novit antequam fiant, antequam ad Passionem accederet, eius vim doloris omnino noverat, et ideo non mirum si plus omnibus aliis dolebat. *Absinthii et fellis*, de quo in Psalmo: *Dederunt in escam meam fel*¹⁶³, ut dicitur, tauri, quo nihil amarius. Hoc cum recordor, tabescit in me anima mea, quam transverberat gladius tuae Passionis.

Quod cum fit, tunc, ut ibi sequitur, *revelantur ex multis cordibus cogitationes*¹⁶⁴. Hoc est quod dicit Iob: *Qui revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbram mortis*¹⁶⁵. Cum Dominus transverberat animam gladio suae Passionis, tunc *profunda*, idest vitia, quae procul sunt a fundo sufficientiae, quia ‘numquam dicunt: *Sufficit*, sed semper: *Affer, affer*’¹⁶⁶, *revelat de tenebris*, idest caecitate mentis, in contritione cordis, ut homo ipsa cognoscat, et cognita in confessione aperiat; de qua subditur: *et producit in lucem*, scilicet confessionis, *umbram mortis*, idest ipsum mortale peccatum.

16 - Huic evangelii clausulae concordat illa particula hodiernae epistolae: *Ubi venit plenitudo temporis*¹⁶⁷. Si enim, ut dicit Ecclesiastes, *omni negotio tempus est*¹⁶⁸, et Ecclesiasticus, *sapiens tacebit usque ad tempus*¹⁶⁹, probabile est Deum in negotio salutis humanae et emissionis Verbi sui tempus congruum observare. Nota quod, in anno quattuor sunt tempora: hiems, ver, aestas, autumnus. Ab Adam usque ad Moysen fuit quasi hiems: *Regnavit*, inquit Apostolus, *mors ab Adam usque ad Moysen*¹⁷⁰. Ver fuit a Moyse usque ad Christum. In hoc vere coeperunt flores, fructum promittentes, pullulare. Cum autem venit aestas, quae est plenitudo temporis, qua arbores replentur pomis, tunc *misit Deus Filium suum, factum ex muliere*¹⁷¹.

Super hoc habes concordantiam in Levitico: *Dabo, inquit, vobis pluvias temporibus suis et terra gignet germen suum et pomis arbores replebuntur. Apprehendet messium tritura vindemiam, et vindemia occupabit sementem; et comedetis panem vestrum in saturitate*¹⁷². Dominus dedit pluviam, ‘cum ros aream fudit, et pluvia in vellus descendit’¹⁷³, hoc est, cum, Angelo annuntiante, Virgo Dei Filium concepit. Terra germen genuit, cum ipsa Virgo Salvatorem mundo edidit, in cuius praedicatione et miraculorum operatione arbores, idest apostoli, fuerunt repleti virtutum pomis. Et

¹⁵⁸ Lam 3,19

¹⁵⁹ Lc 9,31 (Vg. add)

¹⁶⁰ Lam 3,20

¹⁶¹ Io 18,1 (Vg. om)

¹⁶² HIER., *De nom. hebr.*, PL 23,877

¹⁶³ Ps 68,22

¹⁶⁴ Lc 2,35 (Vg. *Ut revelentur...*)

¹⁶⁵ Iob 12,22

¹⁶⁶ Cf. Prov 30,15

¹⁶⁷ Gal 4,4

¹⁶⁸ Eccl 8,6

¹⁶⁹ Eccl 20,7

¹⁷⁰ Rom 5,14

¹⁷¹ Gal 4,4

¹⁷² Lev 26,3-5

¹⁷³ Cf. Iudc 6,40

messium tritura, idest Passio Domini, qua fuit ‘attritus propter scelera nostra’¹⁷⁴, apprehendit vindemiam, idest Sancti Spiritus infusionem, qua inebriati fuerunt apostoli: “Musto, inquit, madere deputant quos Spiritus repleverat”¹⁷⁵. Et ipsa vindemia occupavit sementem, idest ipsorum praedicationem, statim enim coeperunt praedicare et dicere: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi*¹⁷⁶.

Autumnus erit in caelesti beatitudine, in qua comedent sancti panem in saturitate, *et sedebunt*, ut dicit Michaeas, *subter vineam suam et subter ficum suam, et non erit qui exterreat*¹⁷⁷.

Sequitur: *Factum sub lege*¹⁷⁸, ‘idest legis observantiis subiectum’¹⁷⁹: *Non*, inquit, *veni solvere legem, sed adimplere*¹⁸⁰, *ut eos qui sub lege erant redimeret*¹⁸¹. Simile quid habes in epistola ad Hebraeos: *Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, idest diabolus; et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam “subditi”*¹⁸², *obnoxii erant servituti*¹⁸³. Ecce habes aperte quomodo positus fuit in ruinam daemonum et resurrectionem multorum. Unde sequitur: *Ut adoptionem filiorum reciperemus*¹⁸⁴. Quanta gratia! servos adoptavit in filios! *Si autem filii, et heredes: heredes quidem Dei coheredes autem Christi*¹⁸⁵.

III – In Annuntiatione vel Nativitate Domini et de poenitentia

17 - Huic epistolae particulae concordat introitus hodiernae missae: *Dum medium silentium tenerent omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus a regalibus sedibus durus debellator in mediam exterminii terram prosiliit, gladius acutus insimulatum imperium tuum portans; et stans replevit omnia morte, et usque ad caelum attingebat stans in terra*¹⁸⁶. Hic est textus litterae in libro Sapientiae: *Cum quietum silentium contineret omnia*¹⁸⁷.

Hoc est quod dicit Dominus in Luca: *Cum fortis armatus, “idest diabolus”*¹⁸⁸, *custodit atrium suum, “idest mundum”*¹⁸⁹ vel infernum, *in pace sunt ea quae possidet*¹⁹⁰. Unde Sennacherib, ‘in quo ipse diabolus figuratur’¹⁹¹, dicit in Isaia: *Invenit quasi nidum, “idest impotentes se tueri”*¹⁹², *manus mea fortitudinem populorum; et sicut colliguntur ova quae derelicta sunt, “scilicet a matre”*¹⁹³, *sic universam terram ego congregavi, et non fuit qui moveret pennam, “idest manum contra me”*¹⁹⁴, *et aperiret os et ganniret*¹⁹⁵. Ecce quomodo quietum silentium continebant omnia.

¹⁷⁴ Cf. Is 53,5

¹⁷⁵ BREVIARIUM ROMANUM, *Dominica Pentecostes*, Hymnus ad Laudes

¹⁷⁶ Act 2,38

¹⁷⁷ Mich 4,4 (Vg. *Et sedebit vir subtus...*)

¹⁷⁸ Gal 4,4

¹⁷⁹ Cf. GLO. INT., ibidem: «*Factum sub lege, “Sub onere legis, sicut sub aliis poenis”*».

¹⁸⁰ Mt 5,17

¹⁸¹ Gal 4,5

¹⁸² GLO. INT., ad *obnoxii*, Hebr 2,15: «*Obnoxii, “subditi”*».

¹⁸³ Hebr 2,14-15

¹⁸⁴ Gal l.c.

¹⁸⁵ Rom 8,17. Quod sequitur de introitu missae prae se fert indolem sermonis per se stantis. Alioquin thema sermonis ex evangelio sumptum, *Erat Ioseph et Maria*, in praecedentibus iam omnino expositum est. Opportunum ergo duximus sub nova sectione distinguere quae sequuntur ab his quae praecedunt.

¹⁸⁶ Sap 18,14-16 (Vg. *mut add*). Introitus missae huius dominicae lectionem breviorum obtinuit in usu liturgico. Praesens eiusdem lectio videtur ampliata ex loco Scripturae modo citato.

¹⁸⁷ Sap 18,14 –Vg. *Cum enim...*)

¹⁸⁸ GLO. ORD., Lc 11,21

¹⁸⁹ GLO. ORD., ibidem

¹⁹⁰ Lc l.c.

¹⁹¹ Cf. GLO. ORD., Is 10,15

¹⁹² GLO. INT., Is 10,14

¹⁹³ GLO. INT., ibidem

¹⁹⁴ GLO. INT., ibidem

¹⁹⁵ Is l.c.

Et nox in suo cursu medium iter haberet. Medium dicitur respectu extremorum. ‘Extrema noctis sunt conticinium et aurora’¹⁹⁶. Ab Adam usque ad legem fuit quasi conticinium, a lege usque ad beatae Mariae Annuntiationem fuit quasi media nox, in qua praecepti transgressio designatur. Nec Adam in paradiso, nec populus in deserto praeceptum custodivit; omnes huius noctis caligine erant obtenebrati, et ideo egebant aurora, idest dominici adventus beneficio, qui incepit in angelica salutatione. Principium noctis fuit ad Hevam in serpente diabolica suggestio. Initium diei fuit ad Mariam angelica salutio. Et tunc, o Pater, omnipotens tibi consubstantialis sermo, “idest Filius”¹⁹⁷, tuus a regalibus sedibus, idest a sinu tuae maiestatis, de quo Ioannes: *Unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit*¹⁹⁸.

Durus debellator. Hoc est quod dicitur in Luca: *Si autem fortior illo supervenerit*¹⁹⁹. Qui ‘portas aereas contere et vectes ferreos confringere’²⁰⁰ venerat, sine dubio oportebat ut durus debellator fuisset. De diabolo dicit Dominus in Iob, quod reputat *quasi paleas ferrum, et quasi lignum putridum aes. Non fugabit eum vir sagittarius; in stipulam versi sunt ei lapides fundae. Quasi stipulam aestimabit malleum, et deridebit vibrantem hastam*²⁰¹. Quid plura? *Factus est ut nullum timeret*²⁰². Oportuit ergo ut durus debellator esset, in quo quidquam non haberet, qui eum spoliare veniebat.

In mediam terram, quae media est inter caelum et infernum, *exterminii*, idest quam diabolus exterminaverat, ‘idest extra terminos’²⁰³ vitae aeternae posuerat. Unde de eo dicit Isaias: *Numquid iste est vir qui conturbavit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum et urbes eius destruxit?*²⁰⁴ *prosiliiit*, iunctis duobus pedibus divinitatis et humanitatis.

Gladius acutus. Hoc est quod dicit Apostolus: *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti* etc.²⁰⁵ Gladius est divinitas, qui in vagina humanitatis fuit absconditus. Unde Isaias: *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel salvator*²⁰⁶. Hoc gladio transfossus fuit diabolus, qui terram exterminabat. Unde Isaias: *Finitus est pulvis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram*²⁰⁷.

18 - *Insimulatum imperium tuum portans.* Dicit Ioannes: ‘Omnia dedit ei Pater in manus’²⁰⁸. Et iterum: *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt*²⁰⁹. Item: *Mea omnia sunt tua, et tua mea sunt*²¹⁰. Portavit ergo imperium Patris, qui ‘dedit ei potestatem omnis carnis’²¹¹, ‘potestas eius potestas aeterna’²¹², ‘qui imperat ventis et mari, et obediunt ei’²¹³. *Insimulatum imperium portans*, hoc est quod dicit Marcus: *Erat docens eos quasi potestatem habens, et non sicut scribae*²¹⁴ eorum, qui in hypocrisi et simulatione docebant. Et in Luca: *Quod est hoc verbum, quia in potestate et virtute imperat immundis spiritibus et exeunt?*²¹⁵

¹⁹⁶ Cf. ISID., *Etym.* V,31,4.8.13, PL 82,218: «Noctis partes sunt: vesper, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, diluculum [...]. Conticinium est, quando omnia silent. *Conticescere enim silere* est [...]. Diluculum quasi iam incipiens parva *diei lux*. Haec est aurora, quae solem praecedat».

¹⁹⁷ GLO. ORD., Sap 18,15

¹⁹⁸ Io 1,18 (Vg. ... *ipse enarravit*)

¹⁹⁹ Lc 11,22 (Vg. ... *fortior eo superveniens; in GLO. ... fortior illo ...*)

²⁰⁰ Cf. Ps 106,16

²⁰¹ Iob 41,18-20

²⁰² Iob 41,24

²⁰³ Cf. ISID., *Etym.* X,88, PL 82,376

²⁰⁴ Is 14,16-17

²⁰⁵ Hebr 4,12 (Vg. *add*); GLO. INT., Sap 18,16: «*Sermo Dei vivus et efficax,*” penetrabilior omni gladio ancipiti”».

²⁰⁶ Is 45,15

²⁰⁷ Is 16,4

²⁰⁸ Cf. Io 13,3

²⁰⁹ Io 16,15

²¹⁰ Io 17,10 (Vg. *mut*)

²¹¹ Cf. Io 17,2

²¹² Cf. Dan 7,14

²¹³ Cf. Lc 8,25

²¹⁴ Mc 1,22 (Vg. *Erat enim...*)

²¹⁵ Lc 4,36

Et stans replevit omnia morte. Stans, expansis manibus in cruce, morte sua omnia quae fuerant vacuata, per primi parentis inobedientiam, replevit. ‘De cuius plenitudine nos omnes accepimus’²¹⁶.

Et usque ad caelum attingebat, in quo divinitas, ‘sapientia enim attingit a fine usque ad finem fortiter’²¹⁷, *stans in terra,* in quo humanitas designatur. Dicit in Ioanne: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, Filius hominis, qui est in caelo*²¹⁸. De eo dicitur in Iob: *Excelsior caelo est, et quid facies? Profundior inferno, et unde cognosces? Longior terra mensura eius, et latior mari*²¹⁹.

Quem, fratres carissimi, humiliter imploremus, ut nos faciat a vitiis ruere et in virtutes resurgere, gladium suae Passionis animam nostram pertransire, qua ad generalis resurrectionis gaudium mereamur pervenire. Ipso praestante, qui est benedictus in saecula. Amen.

19 - *Cum quietum silentium contineret omnia.* MORALITER exponatur. Dicit Iob de diabolo: *Sub umbra dormit, in secreto calami et locis humentibus*²²⁰. In umbra superbia, quae dicitur umbra mortis, idest diaboli. Sicut enim umbra corpus sequitur, sic superbia diabolus. Unde dicitur in Apocalypsi: *Et ecce equus pallidus, et qui sedebat super eum nomen illi mors; et infernus sequebatur eum*²²¹. Ecce equus, miles et scutifer. Equus pallidus est hypocrita; miles enim, nomen [illi] mors, diabolus; scutifer, infernus, idest superbia, quae equum hordeo et aqua, idest austeritate abstinentiae pascit, ‘ut videatur hominibus ieiunans’²²² cui sellam fictae humilitatis supponit, quem freno silentii infrenat. *Stultus*, ut dicit Salomon, *si tacuerit, sapiens reputabitur*²²³, sic et hypocrita, sanctus. Super hunc equum mors ascendit, per mundum discurrit, ‘laudes venatur, salutationes in foro, cathedras in synagogis et primos recubitus in cenis’²²⁴. Non est superbia super superbiam hypocritae, ‘simulata aequitas non est aequitas, sed duplex iniquitas’²²⁵. Item, in calamo, ‘a quo calamitas derivatur’²²⁶, avaritia, cuius vacuitatem, quae numquam dicit: *Sufficit*, sequitur calamitas aeterna. ‘In locis humentibus gula et luxuria designantur’²²⁷. Humiditas enim mater est corruptionis, ex qua vermes et similia generantur. In superbis, avaris et luxuriosis, dormit et quiescit diabolus, et tunc quietum silentium continent omnia membra eorum. Cor enim tacet a bona cogitatione, lingua a Dei laude, manus a recto opere. Dicit Isaias: *Vae mihi, quia tacui*²²⁸. Vae aeternae damnationis est in tali silentio.

Et nox in suo cursu medium iter haberet. “Nox est dicta a nocendo, quia nocet oculis”²²⁹, et significat mortale peccatum, quo obscuratur lumen rationis. ‘Qui ambulat in nocte offendit’²³⁰. Huius noctis extrema sunt conticinium et aurora, idest consensus mentis excaecatae et infusio gratiae, quorum medium est ipsa actio et consuetudo peccati. De hoc medio itinere dicitur in Psalmo: *Iter impiorum peribit*²³¹.

Quod tunc evenit, cum *omnipotens sermo prosilit*, idest Sancti Spiritus gratia, quae bene dicitur omnipotens sermo: omnipotens, quia omnia salutis obstacula potens est irrumpere; ‘sermo, quia serit et inserit’²³² in mente virtutes, vel quia servat mentem, quam sanavit a peccato. Unde in libro Sapientiae: ‘Non herba, idest viror divitiarum, qui cito arescit, nec malagma deliciarum sanavit eos,

²¹⁶ Cf. Io 1,16

²¹⁷ Cf. Sap 8,1

²¹⁸ Io 3,13 (Vg. *mut*)

²¹⁹ Iob 11,8-9

²²⁰ Iob 40,16

²²¹ Apoc 6,8

²²² Cf. Mt 6,16

²²³ Prov 17,28 (Vg. *Stultus quoque...*)

²²⁴ Cf. Mt 23,6-7

²²⁵ AUG., *Enarratio in Ps* 63,11, PL 36,765

²²⁶ Cf. SERVIUS ad VIRGILIUM, *Georgicon* I,151. Aliter ISIDORUS: «A *cadendo* nomen sumpsit calamitas» (*Etym.* VII,6,5, PL 82,275); «Calamitas pro *cadamitas*» (*o.c.*, XX,3,13, PL 82,713). Cf. PAPIAS VOCABULISTA, p. 45b: «Calamitas a *calamo* est dicta; vel quasi *cadamitas*, a *cadendo*». Cf. M. P. STOCCHI, *Aspetti letterari nei Sermones*, in «Atti 1981», p. 61, n. 21.

²²⁷ Cf. GLO. ORD., Iob 40,16

²²⁸ Is 6,5.

²²⁹ ISID., *Etym.* V,31,1, PL 82,217

²³⁰ Cf. Io 11,10

²³¹ Ps 1,6

²³² Cf. ISID., *Etym.* VI,8,3, PL 82,238: «Sermo autem dictus, quia inter utrumque seritur»; *Diff.* I,538, PL 83,67: «Sermo autem a *serendo* dictus...»

sed omnipotens sermo tuus, Domine, qui sanat universa' ²³³, *a regalibus sedibus* divinae benignitatis et miserationis. Unde Ioel: *Convertimini ad Dominum Deum vestrum, quoniam benignus et misericors est* ²³⁴.

20 - *Durus debellator*, in contritione. Gratia enim dicitur durus debellator, quia tamquam malleus mentis duritiem conterit: 'Nonne verba mea quasi ignis, et quasi malleus conterens petras?' ²³⁵

In mediam terram, idest mentem peccatoris, quae dicitur terra, quia terrena sapit; media, quia inter misericordiam et iustitiam posita. Unde dicit in Ioanne, quod *remansit Iesus solus et mulier in medio* ²³⁶, 'misericordiae scilicet et iustitiae', *stans* ²³⁷.

Exterminii. Duo sunt termini: ingressus et egressus vitae nostrae. Cum mens hominis in his non habitat, hos non cogitat, tunc est exterminata, idest extra terminos posita. Dicit Isaias: 'Circuit clamor terminum Moab' ²³⁸, in quo peccator designatur, in cuius utroque termino est clamor: cum ingreditur mundum, clamans plorat; cum egreditur, sui plorant. Unde in Ecclesiaste: *Circuibunt, scilicet cum cadavere, in platea plangentes* ²³⁹.

Sequitur: *Gladius acutus*, in confessione. Gratia tunc est gladius acutus, cum linguam peccatoris acuit in confessione, ut dicere possit cum Isaia: *Posuit os meum quasi gladium acutum* ²⁴⁰. De quo dicit Dominus Ezechieli: *Et tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum, radentem pilos, et duces per caput tuum et barbam tuam* ²⁴¹. Peccator gladio confessionis debet radere caput, in quo mens, ut nullum peccatum remaneat in conscientia, et barbam, in qua boni operis fortitudo designatur, ut non in se sed in Domino, a quo est omne bonum, confidat.

Unde sequitur: *Insimulatum imperium tuum portans*. Vera confessio simulationem non novit, quae conscientiae veritatem elucidat in conspectu Altissimi et sui confessoris, et tunc portat insimulatum imperium Domini. Nota quod, confessionis quattuor sunt inimici: amor peccati, pudor confitendi, timor poenitentiae, desperatio veniae. Qui istos quattuor hostes in confessione omnino superat, sine dubio insimulatum Domini imperium portat.

Sequitur: *Et stans replevit omnia morte*, in satisfactione. Gratia tunc stat, cum poenitentem viriliter facit perseverare in poenitentia, ut omnia membra sua repleat morte, idest mortificatione, 'ut mortuus peccato vivat Deo' ²⁴², et tunc de eo poterit dici illud quod sequitur: *Et usque ad caelum attingebat, stans in terra*. Gratia usque ad caelum attingit, stans in terra, cum poenitentem, adhuc in carne positum, caelesti conversatione caelum facit attingere, ut dicat cum Apostolo: *Nostra conversatio in caelis est* ²⁴³.

Rogemus ergo, fratres carissimi, Dominum Iesum Christum, ut Sancti Spiritus gratiam in mediam exterminii terram mittat, quae mentis duritiam conterat, linguam in confessione exacuat, corporis membra mortificatione repleat, qua caelesti conversatione caelum mereamur attingere. Ipso praestante, qui est benedictus in saecula. Amen.

²³³ Cf. Sap 16,12

²³⁴ Ioel 2,13 (Vg. *mut*)

²³⁵ Cf. Ier 23,29

²³⁶ Cf. GLO. ORD., Io 8,9

²³⁷ Io l.c. (Vg. ... *solus Iesus...*; in GLO. ... *Iesus solus...*)

²³⁸ Cf. Is 15,8

²³⁹ Eccl 12,5

²⁴⁰ Is 49,2

²⁴¹ Ez 5,1 (Vg. *add*)

²⁴² Cf. Rom 6,11

²⁴³ Phil 3,20 (Vg. *Nostra autem...*)